

DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIK VA DAVLAT FUNKSIYALARINING O`ZARO ALOQALARI

Aminov Mirobos Askar o`g`li

Toshkent davlat yuridik universiteti doktoranti

e-mail: mr4689959@mail.ru

Annotatsiya: *ushbu tezisdavlat-xususiy sheriklik va davlat funksiyalarining o`zaro bir-biri bilan aloqalari, shuningdek, ularni amalga oshirishdagi jihatlari o`rganilgan.*

Kalit so`zlar: *davlat, davlat-xususiy sheriklik, davlat funksiyalari, Corrections Corporation of America*

Davlat-xususiy sheriklik va davlatning o'ziga xos funksiyalari o'rtasidagi munosabatlar, bizning fikrimizcha, bir qator muhim jihatlarni hisobga olgan holda hal qilinishi kerak.

Birinchidan, davlat-xususiy sheriklik har doim ham davlat tashabbusi bilan amalga oshiriladi, buning uchun xususiy sektor bilan hamkorlik muayyan muammolarni hal qilish vositasiga aylanadi. Turli tarixiy davrlarda bunday hamkorlikning zarurligi davlat hokimiyati apparati shakllanmaganligi, qo'shimcha davlat daromadlari zarurati va davlat xarajatlarini optimallashtirish zarurati bilan belgilanadi. Ko'rinib turibdiki, ba'zi bir vaqtlarda ko'rsatilgan sabablar bir-biridan farq qilardi, ammo ulardan biri hali ham dominant sifatida tavsiflanishi mumkin.

Davlatning tegishli maqsadlarini hisobga olgan holda, bizning fikrimizcha, ma'lum bir davlat funksiyasini bajarish uchun davlat-xususiy sheriklikdan foydalanish imkoniyatlarini baholash mumkin.

Davlat hokimiyati apparati sust tashkil etilganligi sababli, davlat-xususiy sheriklik asosan, davlat tomonidan katta kuch sarflashni talab qiladigan faoliyat sohaslarida, shu jumladan davlat majburlovini o'tkazishda qo'llaniladi. Davlat mavjudligining ushbu bosqichlarida davlat-xususiy sheriklik moliya funksiyasini bajarish vositalaridan biri bo'ladi. Ma'muriy resurslari cheklangan davlat daromadlarini ko'paytirish zarurati, shuningdek, moliya faoliyatini amalga oshirishda davlat-xususiy sektor sherikliklaridan foydalanish uchun sababdir. Va ijtimoiy davlat g'oyalarini amalga oshiradigan bosqichma-bosqich, davlat tuzilishi sharoitida byudjet mablag'lari ob'ektiv ravishda cheklanganligi sababli, davlat xarajatlarini optimallashtirish zarurati paydo bo'ladi. Shunda davlat va xususiy sektor hamkorligi eng yuqori bo'lgan joylarda - atrof-muhit, ijtimoiy, madaniy va ma'rifiy sohalarda xarajatlarni

optimallashtirish vositasiga aylanadi. Davlat suveren vakolatlaridan voz kechib, jamiyat bilan o'zaro aloqada muayyan "umumiy funksiyani" bajarishda davom etib, davlat resurslaridan, shu jumladan mulkdan foydalanishni optimallashtiradi.

Shunday qilib, zamonaviy davlatlar, qoida tariqasida, katta hajmdagi mablag'larni talab qiladigan funksiyalarni amalga oshirish uchun davlat-xususiy sheriklikdan foydalanadilar.

Ikkinchidan, davlat mustaqil ravishda faoliyatning muayyan sohalari uchun davlat-xususiy sherikchiligidan foydalanishning umumiy yo`nalishlarini belgilaydi, qoida tariqasida, muayyan sohalarda sheriklikning huquqiy shaklini tashkil etuvchi huquqiy vositalarni qo'llash imkoniyatlari va qo'llanilishini cheklaydi. Ba'zi davlatlar tegishli cheklovlarni o'rnatmaydilar (masalan, AQShda davlat-xususiy sheriklik tamoyillari asosida qamoqxonalarning ishlashi keng tarqalgan). 1983 yilda Amerika Qo'shma Shtatlari iqtisodiyotning "qamoqxona" sektoridagi birinchi va eng kuchli xususiy kompaniyalardan birini - Corrections Corporation of America (Amerika Tuzatish Korporatsiyasini (CCA) tashkil etdi. Keyingi yili CCA shartnoma asosida Tennessi shtatidagi Xamilton okrugidagi qamoqxonani nazoratga oldi. Bu birinchi marta davlat qamoqxonani xususiy operatorga topshirilishi edi. Hozirda CCA boshqaruvida 150 tadan ko'proq axloq tuzatish muassasalari mavjud. Amerika Qo'shma Shtatlarida politsiya vakolatlarini xususiy korxonalariga topshirish haqida ko'proq yoki kamroq muvaffaqiyatli misollarni topish mumkin. To'g'ri, bu faqat huquqni himoya qilish funksiyasini topshirish bilan bog'liq. Masalan, Reminderville shahrida 1981 yildan 1983 yilgacha bo'lgan xususiy politsiya funksiyalari Corporate Security Inc. 1975 yilda Oro Vodiysi shahrida "Qishloq Metro Korporatsiyasi" kompaniyasi bilan shartnoma tuzilib, unga binoan xususiy politsiya vazifasini bajarishi kerak edi. Garchi Arizona shtat hokimiyatining iltimosiga binoan shartnoma ikki yildan keyin bekor qilingan bo'lsa-da, u byudjet mablag'larini tejashda samarali faoliyatning muvaffaqiyatli namunasi sifatida esga olinadi. 2009 yilda Oklend shahri Sharqiy Oklend hududini qo'riqlash uchun International Services Inc xavfsizlik kompaniyasi bilan shaharning eng ko'p jinoyat sodir etiladigan hududni qo'riqlash bo'yicha shartnoma imzoladi[1]. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, Amerika amaliyotiga xos bo'lgan keltirilgan misollar qoidaga ko'ra istisno hisoblanadi. Aksariyat davlatlar tabiatni muhofaza qilish faoliyatini davlat suveren hokimiyatlarining eksklyuziv sohasi deb hisoblashadi va bu sohada davlat-xususiy sheriklik loyihalarini amalga oshirmaydilar.

Bu holatda davlat tomonidan qo'llaniladigan o'z-o'zini tiyib turish, bizning fikrimizcha, ikkita asosiy omilning namoyon bo'ladi. Birinchidan,

davlat o'zining suveren vakolatlarini favqulodda deb hisoblaydigan va xususiy tashkilotlar bilan hamkorlik qilishni nazarda tutmaydigan sohalarni aniq belgilaydi (yadro energetikasi, qurol ishlab chiqarish, qamoqxona tizimi, mudofaa va boshqalar). Ikkinchidan, yuqorida aytib o'tilganidek, davlat-xususiy sheriklik huquqiy vositalar majmuasi sifatida kafolatlar vositalarini o'z ichiga oladi, ulardan foydalanish aniq chegaralarsiz davlatning byudjeti va moliyaviy xavfsizligiga tahdid soladi.

Davlat-xususiy sheriklik, avvalambor, davlat va xususiy sheriklar o'rtasidagi hamkorlikdir. Har qanday hamkorlik sheriklarning tengligi asosida amalga oshiriladi, aks holda bu o'zaro ta'sirda emas, majburlash masalasida bo'ladi. "Davlat-xususiy sheriklik to'g'risida"gi qonunning 5-moddasida [2] kamsitmaslik, bitim taraflarining tengligi va ularning qonun oldida tengligi davlat-xususiy sheriklik tamoyillari qatoriga kiritilishi bejiz emas. Davlatchilikning dastlabki bosqichlarida bunday tenglik ko'proq imkoniyatlari cheklangan suveren va o'z faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun katta imkoniyatlarga ega bo'lgan vassal o'rtasidagi muvozanatga o'xshardi. Bu bejiz emas, masalan, fermerlarning faoliyatidan norozi bo'lgan Fransiya ushbu institutni XVIII asrda rad etdi. Iqtisodiy asosi bozor iqtisodiyoti bo'lgan zamonaviy davlatlar qonun bo'yicha sheriklarning tengligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, xususiy sherik uchun, tartibga solish tizimi orqali, davlat sherikining xohishiga ko'ra shartnoma qoidalarini o'zboshimchalik bilan o'zgartirishdan himoya qilish uchun qo'shimcha kafolatlar yaratiladi va bunday kafolatlarning yo'qligi an'anaviy ravishda davlat-xususiy sheriklikning rivojlanishiga to'sqinlik sifatida qaraladi[3]. Shunday qilib, davlat-xususiy sheriklik bu davlatning o'ziga xos funksiyalarini amalga oshirish vositasidir, ulardan foydalanish imkoniyati, avvalambor, davlatning funksiyalari bilan bog'liq bo'lgan, uning resurslarining haqiqiy hajmi va jamiyat bilan o'zaro munosabatlarning umumiy turiga bog'liq bo'lgan ob'ektiv chegaralarga ega. Davlat va xususiy sheriklik aloqalari va davlatning o'ziga xos funksiyalari tarixiy rivojlanish jarayonida o'zgarib turadi. Ma'muriy resurslari cheklangan davlat boshqaruvi apparati shakllanish jarayonida bo'lgan davlatlar odatda fiskal funksiyani bajarish uchun davlat-xususiy sheriklikdan foydalanadilar. Zamonaviy davlatlar ko'zda tutilgan ijtimoiy samaraga erishish uchun davlat xarajatlarini optimallashtirish zarurati sharoitida resurslarni umumlashtirish zarur bo'lgan sohalarda davlat-xususiy sheriklikka murojaat qilmoqdalar. Shunday qilib, davlat-xususiy sheriklik jamiyat faoliyati samaradorligini oshirish vositasiga aylanmoqda.

Zamonaviy davlatlar amaliyoti shuni ko'rsatadiki, davlat-xususiy sheriklik, qoida tariqasida, davlatning tartibga solish funksiyalarini amalga oshirishda va kamroq darajada himoya faoliyatiga xos xususiyatlardan foydalanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. https://eng.wikipedia.org/wiki/Corrections_Corporation_of_America
2. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi // www.lex.uz
3. Медведева Н.В., Альховская М.С. ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО В РОССИИ И ЗА РУБЕЖОМ: ОСОБЕННОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ. Вестник НГУЭУ. 2017;(2):40-49. http://pppi.ru/sites/all/themes/pppi/img/zakon-block_28-09-2015_v01.pdf.